

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук
Кафедра спеціальної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА (МАГІСТЕРСЬКА) РОБОТА

Корекція агресивної поведінки молодших школярів з розладами аутистичного спектра засобами АВА-терапії

Виконала студентка другого
(магістерського) рівня освіти
групи СОМ(д)-2
спеціальності 016 Спеціальна освіта

Андріянова Ольга Володимирівна

Керівник: Дергач М. А.

Рецензент: Бохонкова Ю. О.

Нормоконтроль _____ Анастасія Штепенко

Запоріжжя

2024 р.

Магістерська робота: 122 с., 5 табл., 85 джерел.

Об'єкт дослідження – агресивна поведінка дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Предмет дослідження – профілактика і корекція агресивна поведінка дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра методами АВА-терапевтичних прийомів та перевірити її ефективність.

Методи дослідження: *теоретичні*: систематизація і синтез – у процесі узагальнення базових теоретичних положень щодо таких понять як аутизм, розлади аутистичного спектра, агресія, особливості агресивної поведінки молодших школярів з розладами, поведінкова АВА-терапія та методи АВА-терапії; діалектичний, абстрактно-логічний – для визначення основних етапів та факторів здійснення діагностичної та корекційної діяльності; *емпіричні*: структурно-функціональний, логічний та системного аналізу – під час підбору методів діагностики агресивної поведінки дітей молодших класів з розладами аутистичного спектра; метод ключових питань, логічний аналіз, метод спостереження, аналізу ситуацій та ситуативний аналіз – у процесі аналізу причин агресивності учнів вищезазначеної категорії на прикладі комунального закладу «Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат «Оберіг» Запорізької обласної ради; узагальнення та абстрагування – для обґрунтування підходів до вдосконалення системи корекційних прийомів агресивної поведінки молодших школярів з розладами аутистичного спектра тощо; методи *математичної статистики*: якісний і кількісний аналіз емпіричних показників із використанням методів математичної статистики.

КОРЕКЦІЯ, АГРЕСИВНА ПОВЕДІНКА, МОЛОДШІ ШКОЛЯРІ,
РОЗЛАДИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА, АВА-ТЕРАПІЯ.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що в практиці педагогів і психологів освітніх установ агресивна поведінка школярів є однією з найбільш актуальних і серйозних проблем, що має численні та різноманітні прояви: конфлікти з учителями, вороже ставлення до однокласників, конфронтація з батьками, тощо.

Сучасна соціальна робота заснована на цінностях, які визначають якість життя індивіда чи соціальної групи – як провідну ціль та результат практичної діяльності, досягнення якої можливе шляхом розвитку суспільної справедливості, посилення прав індивіда, наснаження колективної відповідальності, розвитку інклюзивності соціального середовища, що виявляється у повазі до різноманітності.

Різні аспекти вікових особливостей агресивної поведінки вивчали Л. Альтов, І. Гайдамашко, З. Ікуніна, Н. Литвинчук, О. Лобач, Н. Мельниченко, Т. Мицкан, І. Розіна, Л. Руденко, Т. Сінельнікова, В. Співак, Т. Федорова та інші.

Стикаючись із проявами агресії, педагоги і психологи відчувають труднощі в її вирішенні. Потреба в розробці психолого-педагогічних заходів щодо зниження агресії в освітньому середовищі набуває особливої значущості та визначає необхідність теоретичної й практичної розробки проблеми агресивності молодших школярів з РАС.

Проблема подолання проявів агресії у дітей з аутизмом до цього моменту ще не становила окремого предмету наукових досліджень. Це питання у дітей дошкільного віку з аутизмом розглядалося в комплексі з питаннями загального розвитку та розвитку окремих сфер, але не зачіпало проявів агресії як окремої структури, що має чітку будову і свої закони розвитку. У дослідженнях, які проводилися до цього часу, немає запропонованого алгоритму діагностичних дій та розробки планів і програм для роботи з дітьми, що потребують спеціалізованої

допомоги у формуванні навичок подолання агресії у дітей з розладами аутистичного спектра.

Усе більше дослідників схиляються до тієї думки, що аутизм позначається на усіх рівнях психічної організації. Такої самої думки притримуються й українські дослідники, які займалися і продовжують займатися проблематикою аутизму (О. Борисенко, В. Бочелюк, Л. Дробіт, К. Островська, М. Панов, Т. Скрипник, В. Тарасун, А. Турубарова, Г. Хворова, Д. Шульженко та ін.). При цьому слід зазначити, що на сьогодні немає загальноприйнятих теорико-методологічних підстав стосовно вивчення особливостей порушень різних структур та функцій психіки у разі аутизму, а також – взаємозв'язку між ними.

Відомо, що існує великий досвід вирішення подібних проблем, накопичених перш за все зарубіжній, а такожі в вітчизняній психології і педагогіці.

В першу чергу, це прикладний аналіз поведінки (або АВА-терапія). Метод оперантного навчання, який полягає в системі заохочень і покарань з метою отримання бажаного результату. На даний момент теорія сильно просунулась вперед і частково видозмінилась.

Також ефективними засобами корекції аутизму вважається арт-терапія, метод FloorTime, методи на основі сенсорної інтеграції та ін.

Для діагностики агресивної поведінки молодших школярів з РАС використовуються: метод спостереження і аналіз поведінки, проєктивні методики, методи арт-терапії.

Мета дослідження – запропонувати заходи корекції попередження проявів агресивної поведінки молодших школярів з розладами аутистичного спектра методами АВА-терапевтичних прийомів.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми корекції попередження проявів агресивної поведінки молодших школярів з розладами аутистичного спектра методами АВА-терапевтичних прийомів.

2. Визначити особливості агресивної поведінки молодших школярів з розладами аутистичного спектра.

3. Підібрати методики дослідження агресивної поведінки молодших школярів з розладами аутистичного спектра.

4. Розробити програму попередження і корекції проявів агресивної поведінки молодших школярів з розладами аутистичного спектра методами АВА-терапевтичних прийомів та перевірити її ефективність.

Об'єкт дослідження – агресивна поведінка дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Предмет дослідження – профілактика і корекція агресивна поведінка дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра методами АВА-терапевтичних прийомів та перевірити її ефективність.

Методи дослідження: *теоретичні*: систематизація і синтез – у процесі узагальнення базових теоретичних положень щодо таких понять як аутизм, розлади аутистичного спектра, агресія, особливості агресивної поведінки молодших школярів з розладами, поведінкова АВА-терапія та методи АВА-терапії; діалектичний, абстрактно-логічний – для визначення основних етапів та факторів здійснення діагностичної та корекційної діяльності; *емпіричні*: структурно-функціональний, логічний та системного аналізу – під час підбору методів діагностики агресивної поведінки дітей молодших класів з розладами аутистичного спектра; метод ключових питань, логічний аналіз, метод спостереження, аналізу ситуацій та ситуативний аналіз – у процесі аналізу причин агресивності учнів вищезазначеної категорії на прикладі комунального закладу «Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат «Оберіг» Запорізької обласної ради; узагальнення та абстрагування – для обґрунтування підходів до вдосконалення системи корекційних прийомів агресивної поведінки молодших школярів з розладами аутистичного спектра тощо; методи *математичної статистики*: якісний і кількісний аналіз емпіричних показників із використанням методів математичної статистики.

Експериментальна база дослідження: комунальний заклад Комунальний заклад «Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат «Оберіг» Запорізької обласної ради.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів, загальних висновків, додатків та списку використаних джерел. Основний текст роботи викладено на 107 сторінках. Список використаних джерел нараховує 85 найменування.

Результати проведеного теоретико-експериментального дослідження дають змогу зробити такі наукові висновки.

Основні прогресивні дослідження в області корекції аутизму зараз належать США і європейських країн. В Україні ця проблема тільки починає займати все більшу увагу громадськості. Створюються фонди допомоги, відкриваються ресурсні класи, друкуються видання, що висвітлюють проблему РАС.

Напевно, найголовнішою специфікою даного порушення можна назвати індивідуальність проявів. Неможливо знайти таку методичку, яка підійшла б кожній дитині з аутизмом, або хоча б більшості. Це відбивається в ключовій дефініції – розлад аутистичного спектра. Спектр – це величезна кількість варіацій: у кожного своя історія, свої переваги, свої афективні реакції і способи компенсації. Такі люди «незручні», тому що не схожі на більшість.

Однією з таких «незручних» особливостей аутистів є агресія. Ми часто забуваємо, що агресія не виникає «просто так», без причини. Завжди є якийсь каталізатор, що запускає захисну реакцію психіки. Дуже важливо вчасно розібратися в причинах, визначити коло ситуацій, які запускають агресивну поведінку, і опрацювати їх, навчати попередженню фруструючої ситуації, виходу з неї, розвивати емоційний інтелект, зацікавленість в адекватних способах комунікації, методах абстрагування. Не менш важливі релаксаційні методички, що дозволяють знімати напругу.

На нашу думку, найбільш підходящими методиками для корекції агресивної поведінки є АВА-терапія, арт-терапія в рамках корекційної програми, так як вони найбільш різноманітні за формами, методами і засобами впливу, і включають в себе елементи інших методик (наприклад, релаксація під час прослуховування музичної композиції, сенсорній розгрузці, навчання грічи взаємодії з оточуючими через систему заохочень і т.ін.).

Для підтвердження даної гіпотези нами була розроблена програма корекційної роботи та проведений ряд планових занять. Результати показали, що

арт-терапевтичні прийоми, будучи найбільш «м'якими» по впливу, більше підходять для дітей з емоційним типом реагування на афективну ситуацію. З її допомогою можна навчити дитину розрізняти свої і чужі емоції і переживання, навчити співчуттю, нормам поведінки, навчити способам зняття напруги, в тому числі соціально схвалюваних форм виходу емоції злості.

АВА-терапія є найбільш придатною для дітей як неемоційно, імпульсивного типу реагування, у яких є фіксація на задоволенні потреб, так і екстрапульсивного типу, з агресивною фіксацією на самозахисті і / або слабкою мотивацією до соціально-комунікативної взаємодії. За допомогою системи заохочень, правильно підібраних мотиваційних стимулів, можна домогтися виконання інструкцій педагога, зацікавленості в освітньому процесі і процесі комунікації, а також навчити соціально прийнятним способам побудови комунікації, елементарного вміння висловлювати своє прохання, звертатися до людей.

Була проведена апробація програми та системи занять з корекції агресивної поведінки дітей експериментальної групи. Для отримання якісних даних група випробовуваних була діагностована до і після проведення корекційної роботи.